

Gotičke palače grada Hvara

Gotički graditeljski izraz, uz renesansno-barokni, dominantno je obilježje graditeljstva grada Hvara. Osim sakralne, primjeri gotičke stambene arhitekture su dobro sačuvani i prepoznatljivi u prostoru srednjovjekovnog grada, od čega su izraziti primjeri lijepo sačuvanih gotičkih palača, primjerice one Paladinića, Gazarovića, Hektorovića, Jakše i drugih, pa ćemo o tome nešto konkretnije reći u ovom prikazu. Dosadašnje proučavanje i opisi gotičke stambene arhitekture Hvara bibliografski su dosta skromni, s obzirom na njegovo značenje i opsežnost sadržaja. Opći, više slikovni nego povijesno-umjetnički spomeni u djelima Jacksona (1887.), Gurlitta (1910.), Dudana (1921.) te Grge Novaka (1924., 1960., 1972.) više su panoramske naravi u sklopu prikaza hrvatske, odnosno dalmatinske i hvarske kulturne povijesti.¹

Tek radom Cvite Fiskovića i Nike Dubokovića Nadalini počinje pravo bavljenje ovom tematikom. C. Fisković u radovima *Ljetnikovac Hanibala Lucića u Hvaru* (1961.), *Graditeljstvo grada Hvara u 16. stoljeću* (1977.) i *Prilog za romaniku u Hvaru* (1979.), uz donošenje vrijednih arhivskih podataka, razmatra i gotičko graditeljstvo grada Hvara.² Niko Duboković također, a osobito u radovima *O građevinskom razvoju grada Hvara sredinom 15. st.* (1960.), *Gotička palača na trgu u Hvaru* (1961.), *Kuća Petra Hektorovića u gradu Hvaru* (1962.), opisuje spomenike gotičkog razdoblja i donosi arhivske podatke relevantne za ovu temu.³ Arhivskih podataka ima i u radovima M. Zjačića, R. Bučića i J. Stipičića.⁴ Mladen Popović i Stanka Machiedo 1975. g. opisuju obnovu gotičke kuće iz 1468. g. kod Crkve sv. Duha u Grodi (Groda, Grad, povijesni dio grada unutar zidina).⁵ Wart Arslan, 1977. g. objavljuje rad *L'architettura gotica civile in Dalmazia dal 1420 al 1520 CA* u kojem sažeto prikazuje i primjere hvarskih gotičkih palača Paladini, tzv. Hektorović, te još nekih, dajući zanimljive analogije za neke arhitektonske elemente (trifore) s venecijanskim palačama, što su veoma zanimljive naznake za proučavanje ove teme.⁶ Joško Kovačić u radovima *Kroz stambeno graditeljstvo grada Hvara* (1987.) i *O kući tzv. Hektorović na gradskom zidu u Hvaru* (1997.) svrsishodnim i novim arhivskim podacima znatno doprinosi temi gotičkog stambenog graditeljstva Hvara 15. stoljeća.⁷ Ambroz Tudor u radu *Prilog poznavanju utjecaja Jurja Dalmatinca u Hvaru* (1988.) razmatra neke arhitektonske primjere svojstvene dekoracije, dosad neuočene, vezujući ih uz utjecaj velikog majstora, koji je u Hvaru

imao svoje učenike i suradnike (Nikola Jurjev, Radmilo Ratković, Petar Pripković).⁸ M. Petrić u radu *Obrti, usluge i službe u Hvaru u 15. st.* (1996.), iz dosad poznatih arhivskih podataka nabraja 38 zidara, klesara i drvodjelaca, što su korisni podaci u kontekstu ove teme.⁹

Odnedavno Joško Belamarić obrađuje sklop dviju palača Paladinić te njihove odnose s Petrom Hektorovićem na osnovi arhivskih dokumenata s puno zanimljivih podataka za život Hvara toga razdoblja pa očekujemo napokon i cjelovitiji prikaz njegove gotičke arhitekture u sklopu teme koju obrađuje.¹⁰ Također je i Ivo Vojnović nedavno imao izlaganje o gotičkoj palači Jakša na gradskim zidinama pored gradskih vrata.¹¹

U radu *Civitas quae aliis temporibus fuit* (1973.) upozorio sam na osnovno, budući da to prije nije bilo uočeno — na neke karakteristike hvarske stambene arhitekture, primjerice na romaničke i romaničko-ranogotičke elemente 13. i 14. stoljeća, a 1977. g. u radu *Sukobi plemića i pučana kroz izgradnju grada Hvara* upravo sam na primjerima iz 15. st., odnosno gotičke stambene i fortifikacijske izgradnje i koncepcije gradogradnje, prikazao neke specifičnosti kroz izgradnju gotičkog grada kao svojevrstan raritet u povijesti našeg srednjovjekovnog urbanizma.¹²

Osnovne obrise srednjovjekovnog grada Hvar je dobio na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće (sl. 1), iako još ni tijekom 14. st. nije urbanistički definiran. Stambene zgrade iz tog razdoblja još i danas prikazuju slijed te gradnje. Na kućama iz 13. i 14. st. sačuvani su i naziru se romanički građevni elementi i prvi obrisi gotike, stilski već jasne, ali još ne u svojoj punini, koja se u Hvaru ostvaruje tek polovicom 15. stoljeća. U statutu iz 1331. g. postojao je i jedan stavak o izgradnji kuća izvan gradskih zidina po kojem je izvan zidina izgrađena kuća morala od njega biti udaljena dvadeset korčaja.¹³ Na taj stavak statuta poziva se i Petar Hektorović u sporu s Franom Paladinićem 1524. g. »Zbog toga što postoji zakon u našem statutu potvrđenom od presvijetle Signorije po kojemu nitko ne može graditi uz gradske zidine na 20 lakata udaljenosti...«, što pokazuje stanovitu tradiciju i svijest u gradogradnji Hvara.¹⁴ Prema dispoziciji kuća i ulica gradski raster u osnovi nasljeđuje kasnoantičko-ranosrednjovjekovni, no već se u 15. st. gradnjom gotičkih kuća pokazuje da se na nekim mjestima određeni dijelovi ulica zatvaraju kuća-

ma, što je također jedna posebnost u gradu 15. stoljeća.¹⁵ Izgradnjom u 15. st. Hvar je urbanistički definiran i tu izgradnju imamo dosta dobro dokumentiranu, ali je nalazimo i u stvarima pučko-plemićkih sukoba. U izgradnji grada dolazilo je do uzurpacije s plemićke strane i na to pučani nisu bili ravnodušni, što će se, uostalom, i jasnije izraziti. Gradske zidine se intenzivno grade polovicom 15. st. i ta gradnja postaje predmetom spora između plemića i pučana. Ne samo da se u tom sukobu nazire plemićka uzurpacija u gradogradnji, već se naziru i dvije različite urbanističke koncepcije, koje su zatim dovele do specifičnih crta u izgledu Hvara u odnosu na druge dalmatinske srednjovjekovne gradove.

U odlukama Velikog vijeća 1444. g. o načinima gradnje zidina (sl. 2) kompromisno se kaže da nije dobro za obranu grada što neki, a to su samo plemići, imaju svoje kuće uz gradske zidine. Upravo iz te godine imamo podatak da je Nigoš Gazarović, s dopuštanjem mletačke vlasti, izgradio kuću na gradskim zidinama, kako to po arhivskom podatku navodi C. Fisković.¹⁶ To je vjerojatno i danas sačuvana gotička kuća s lijepom triforom i grbom Gazarovića iznad nje na južnom gradskom zidu.¹⁷

Godina 1446. je godina u kojem i plemićko i pučko poslanstvo predočavaju svoja traženja mletačkoj vladi. Iz tih se traženja vidi dokle je stiglo njihovo sporenje, a jasno je izražen i nesklad u koncepciji gradogradnje. Dok plemići traže novčane solucije za gradnju zidina, pučka traženja imaju naglasak upravo na urbanističkim rješenjima temeljenim na načinu izgradnje gradskih zidina. Pučani traže:

- da gradske zidine obuhvate mnogo šire područje i da unutar njih budu i pučke kuće, *a ne samo plemićke*, jer se trošak gradnje zidina zajednički snosi i korist od te gradnje mora biti zajednička;
- da uz gradske zidine ne smije biti nijedna kuća, nego da zidine moraju biti slobodne za stražu i obranu grada;
- da gradske zidine obuhvate biskupski dvor, a ne da stolna crkva ostane izvan okvira grada;
- da pučani mogu graditi kuće na praznom prostoru pokraj zidina i tako formirati burgus, predgrađe, kao i kod drugih gradova.¹⁸

Ovi primjeri pokazuju koliko su pučani bili isključeni iz oblikovanja grada (sl. 3). I ne samo to. Koliko je, dakle, urbanistički lik srednjovjekovnog Hvara proizašao iz klasnog koncepta. Iako je Venecija često narušavala autonomiju dalmatinskih komuna osporavajući odluke plemićkog Velikog vijeća, u ovom je slučaju bila sporazumna s odlukama hvarskog vijeća i potpuno je odbacila pučke zahtjeve. Na traženje da zidine obuhvate i pučke kuće vlada nije pristala, ali je obećala da će to kasnije urediti. Za traženje da se sruše kuće izgrađene uz zidine vlada je odgovorila da se to može odnositi samo na nove kuće. Vlada se nije složila ni s tim da se zidinama obuhvati biskupski dvor i stolna crkva, a prisjetimo se da je 1292. g. upravo mletačka vlada bila naredila da se gradskim zidinama obuhvati biskupski dvor. Pučanima nije odobrena ni gradnja kuća pokraj gradskih zidina, sve dok grad ne bude izgrađen.¹⁹

Iz ovih konstatacija jasno proizlazi da su plemići gradskim zidinama uokvirili samo svoj plemićki prostor i time strukturu srednjovjekovnog grada sveli na svoj staleški interes, iz kojeg su isključili pučane i osnovne komponente srednjovjekovne urbanizacije. Videći i danas rezultat te izgradnje, možemo zaključiti da je pobijedila plemićka »koncepcija« gradogradnje Hvara, ako se tako može reći, iako je upravo u pučkim zahtjevima izražena sva potreba gradskog življenja i osnovni postulati srednjovjekovnog urbanizma.

Plemićke su kuće redom zidane na južnom gradskom zidu. Biskupski dvor i stolna crkva ostali su izvan gradskih zidina, kao i pučke kuće koje formiraju predgrađe daleko od gradskih zidina (Burak, burgus). Nakon ovih elemenata koje smo iznijeli, lakše su razumljivije sve posebnosti Hvara kao srednjovjekovnog grada.

Dakle, izgradnja grada osobito je intenzivna polovicom 15. st. (sl. 4) i dobro potvrđena arhivskim podacima kojih će biti još jer građe za ovu temu itekako ima. Od konkretnih podataka naveli smo odluke Velikog vijeća iz 1444. i 1446. g. u kojima se govori o gradnjama, a osobito o palačama na južnom gradskom zidu. Također se 1444. spominje kuća N. Gazarovića te 1449. kuća Nikole Užižića, obje na rečenom gradskom zidu. God. 1463. spominje se također kuća N. Užižića i njegov zahtjev za izgradnjom luka uz gradski zid, a 1468. je godina zabilježena na kući N. Barbisa u Grodi. U gradnje koje su danas sačuvane iz toga vremena ubraja se i kuća biskupa T. Tomasinja iz 1450. g. U zapisima kodeksa *liber gratiarum* od 1431. do 1475. godine navode se davanja parcela za gradnju kuća, i to 200 parcela tijekom toga razdoblja, od čega se 30 odnosi na Grodu i sjeverni dio grada, a ostali na predgrađe Burak, što očito potvrđuje taj intenzitet gradnje.²⁰ Današnja vidljiva rezultanta očuvanosti gotičkih gradnji u prostoru Hvara također je dispoziciono veoma zanimljiva. U predjelu Groda, unutar gradskih zidina, i danas su, uz poneke elemente i primjere renesanse i baroka, uglavnom i ponajvećma sačuvane gotičke palače i kuće, tako da je to raritetan primjer jedne urbane cjeline gotičke gradnje. Taj podatak upućuje i na specifične društveno-povijesne relacije na otoku Hvaru kroz stoljeća. Naime, osobito tijekom 16. stoljeća hvarsko plemstvo gradi ljetnikovce izvan grada, u drugim predjelima otoka, osobito u Starom Gradu te na Visu, pa gotičke palače i kuće bivaju dostatne za njihov boravak u gradu, budući da plemići veći dio godine borave izvan grada na svojim ladanjskim prebivalištima.²¹ Zato, na primjer, imamo u Grodi tako dobro sačuvanu gotičku sekvencu izgradnje grada; uostalom, to su bile itekako kvalitetne i udobne kuće i palače.

U ostalim dijelovima grada, posebice u Burgu, također su sačuvane gotičke gradnje i arhitektonski elementi na kasnijim dogradnjama, ali su dominantnije renesansne i barokne gradnje što također ukazuje na društveno-povijesne relacije 16.-18. st., kada se jačanjem građanstva i novog plemstva to stanje očituje u izraženoj renesansno-baroknoj izgradnji, što je ujedno i jedna posebno zanimljiva urbano-sociološka tema.

Ukratko ću još istaknuti nekoliko karakterističnih primjera gotičke arhitekture u gradu (sl. 5). U Burgu je izvanredan primjer dvokatne gotičke palače obitelji de Magistris, Meštrović, obitelji koja je u 15. st. i kurator oltara sv. Luke u katedrali. U kući su sačuvane i izrezbarene stropne grede, a kuća je (danas Tudor) primjereno obnovljena. U Burgu je također i kuća Novak vrstan primjer gradnji kroz stoljeća. Kuća je prvotno romanička, što je vidljivo po obrisima romaničkih prozora i romaničkih protoma u njihovoj razini na zapadnoj strani. U 15. st. su na mjestu romaničkih prozora postavljeni nešto niže gotički, s lavljim glavama. Sjeverna strana kuće je renesansna, sa sačuvanim altanom. Kuća Petra Hektorovića u Grodi s dva sačuvana prozora uz markapjan lijep je primjer ranogotičke gradnje s romaničkim vratima u prizemlju. Petrov otac ju je bio kupio od Bartučevića, a P. Hektorović je opisuje u sporu s F. Paladinićem 1524.-1525. g. te u svojoj oporuci. Kuća biskupa (sl. 6) Tome Tomasinija iz 1450. g. s njegovim grbom na nadvratniku te s biforom tordiranog stupa s dijamantnim šiljcima te dvama gotičkim prozorima, sve na južnom pročelju, lijep je primjer hvarske gotike. Tih specifičnih bifora sačuvano je u Hvaru pet primjeraka, a posebno je zanimljiva jedna bifora posebne ornamentacije, a poznat mi je još jedan takav primjerak na našoj obali (sl. 7).²² Palača tzv. Hektorović na gradskom zidu kod glavnih gradskih vrata s romaničkom kućom sačuvanom unutar zacijselo je jedna od najzanimljivijih gotičkih gradnji grada Hvara. Arhitekt Ivo Štambuk radi proporcije gotičkih kuća u Hvaru i tu dolazi do zanimljivih rezultata, a za ovdje doneseni prikaz proporcija južnog pročelja ove palače, na čemu mu zahvaljujem, citiram i njegovo mišljenje da je »konstrukcija proporcije pročelja tzv. palače Hektorović rađena prema konstrukciji proporcije glavnih gradskih vrata u omjeru 2:3. U rasteru je kvadrata.« Palača na gradskom zidu, za koju njen vlasnik F. Paladinić 1524. g. kaže da su »te gradnje napravljene pred stotinjak godina i ukras su i ljepota grada«, a za njenu šetnicu P. Hektorović 1525. g. kaže da su »lijepo krunište sa šetnicom pred kućom napravili njegovi stari za ugodu i da bi pokazali svoju posebnost jer nitko osim njih to nema u gradu«, ima sačuvane i stropne ukrašene grede te strehu s drvenim gotičkim frizom i čitav niz zanimljivih arhitektonskih detalja. Tzv. ljetnu dvokatnu palaču Paladinić na trgu »prvu plemićku kuću većeg stila na otoku« (Belamarić), temeljito je rekonstruirao 1870. g. Dominik Gazzari u današnjem obliku, dok su sačuvani nacrti izvorne gotičke gradnje.²³

U ovom kratkom izlaganju nastojao sam ukazati na neke (sl. 8) karakteristike stambene arhitekture i specifičnosti u gradogradnji gotičkog Hvara ne bih li time potaknuo budući rad na ovoj temi, budući da Hvar, svojom sačuvanom gotičkom arhitekturom predstavlja veoma značajnu povijesnoumjetničku cjelinu u sklopu naše srednjovjekovne urbanističke kulture na Jadranu.²⁴

Bilješke

1
T. G. Jackson, *Dalmatia, the Quarnero and Istria*, Oxford, 1887.; **C. Gurlitt**, *Denkmäler der Kunst in Dalmatien*, Berlin, 1910.; **A. Dudan**, *La Dalmazia nell' arte italiana*, Milano, 1921.; **G. Novak**, *Hvar kroz stoljeća*, Zagreb, 1972.

2
C. Fisković, Ljetnikovac Hanibala Lucića u Hvaru, u: *Anali*, 8-9/1961.; **isti**, Graditeljstvo grada Hvara u 16. stoljeću, u: *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 10/1977.; **isti**, Prilog za romaniku u Hvaru, u: *Zbornik Narodnog muzeja*, 9-10/1979.

3
N. Duboković, O građevinskom razvoju grada Hvara sredinom 15. st., u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 13/1960.; **isti**, Gotička palača na trgu u Hvaru, u: *Bilten Historijskog arhiva Hvar*, 3-4/1961.; **isti**, Kuća Petra Hektorovića u gradu Hvaru, u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 4/1962.

4
M. Zjačić, Regata pergamena XV. vijeka Kaptolskog arhiva u Hvaru, u: *Bilten HAH*, 7-8/1965.

5
M. Popović, Obnova gotičke crkve na Trgu sc. Duha u Hvaru, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 20/1975.

6
W. Arslan, L' architettura gotica civile in Damazia dal 1420 al 1520 CA, u: *Rivista dell' Istituto Nazionale d' Archeologia e Storia dell' Arte*, 23-24/1977.

7
J. Kovačić, Kroz stambeno graditeljstvo grada Hvara. Iz hvarske kulturne baštine, Hvar 1987.; **isti**, O kući tzv. Hektorović na gradskom zidu u Hvaru, u: *Prilozi povijesti otoka Hvara*, 10/1997.

8
A. Tudor, Prilog poznavanju utjecaja Jurja Dalmatinca u Hvaru, u: *Peristil*, 41/1998.; **isti**, Prilog romanici u gradu Hvaru, u: *Prilozi povijesti otoka Hvara. Peristil*, 38/1995.; **isti**, Sjeverozapadni dio hvarske Pjace 1690., u: *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 13/1997.

9
M. Petrović, Obrti, usluge i službe na Hvaru u 15. st., u: *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 12/1996.

10
J. Belamarić, Zidanje i pjesnikovo prigovaranje, u: *Vijenac*, 204-205., 27. 12. 2001.

11
I. Vojnović, Kuća-palača Jakša u Hvaru, u: *Dani Cvita Fiskovića*, Hvar, 30. 9. 2002.

12
N. Petrić, Civitas quae aliis temporibus fuit, u: *Hvarski zbornik*, 1/1973.; **isti**, Sukobi plemića i pučana kroz izgradnju grada Hvara, u: *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 10/1977.

13
N. Petrić, nav. dj., str. 449.

14
J. Belamarić, nav. dj., str. 20.

15

N. Petrić, Ranosrednjovjekovna civitas srednjodalmatinskih otoka, u: *Starohrvatska prosvjeta*, 24/1997., str. 155., sl. 5.

16

C. Fisković, Graditeljstvo grada Hvara u 16. stoljeću, str. 459., sl. 2.

17

C. Fisković, isto.

18

N. Petrić, Sukobi plemića i pučana kroz izgradnju grada Hvara, str. 450-451.

19

N. Petrić, isto, str. 451.

20

Radovi C. Fiskovića, N. Dubokovića, J. Kovačića.

21

N. Petrić-A. Tudor, Ladanjska izgradnja prostora hvarske komune, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 37/1998.

22

M. Prelog, Poreč, grad i spomenici, 1957., str. 71., sl. 135.

23

J. Belamarić, nav. dj., str. 20., 29.; **N. Duboković**, Gotička palača na trgu u Hvaru, str. 30-33.

24

Osobno sam ove retke napisao s jednim posebnim osjećajem, budući da sam djetinjstvo i ranu mladost proživio u jednoj od ovih gotičkih kuća u Grodi, sada svjesniji da je čitanje, promatranje i promišljanje kroz gotičke prozore utjecalo na neke moje intelektualne osobnosti i svjetonazore, čemu pridodajem i ovih nekoliko ispisanih jesenskih listova.

Summary

Nikša Petrić

Gothic Palaces in the Town of Hvar

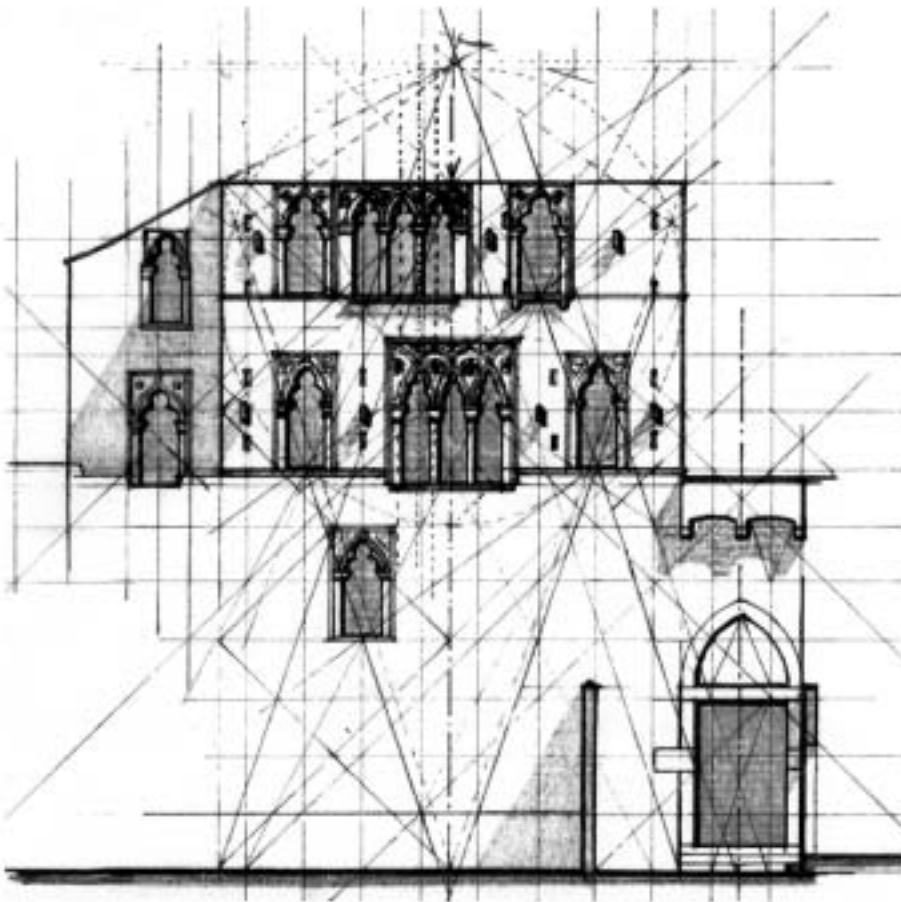
The Gothic style is, besides the Renaissance/Baroque one, the dominant feature of the medieval architecture in the town of Hvar. Scholarly bibliography and the descriptions of the Gothic residential architecture have, however, remained rather modest taking into account the significance of the topic. Therefore, this article includes a list of scholarly contributions to this issue, which would be very useful for further research.

Hvar was urbanistically defined in the fifteenth century, at the time of its building, and this fact is well documented in archival sources. However, the concept of its construction was a matter of conflict between the commoners and the nobility, and this fact conditioned the formation and the appearance of the medieval town. The conflicts (1444, 1446) found their essential expression in the following demands of the commoners: their houses should be included within the town walls besides the ones of the nobility; no house should be built on the town walls for reasons of defence; the fortified town should include the episcopal palace and the cathedral; the commoners should be permitted to build their houses next to the walls and thus form a *burgus* as was the case with other towns. However, the noblemen's concept, which enjoyed the support of the government, envisioned only houses of nobility within the town walls, as well as at the southern town wall. The cathedral remained outside the fortified town and *burgus* was to develop further away from the walls. Thus, the appearance of the medieval town of Hvar became distinctive with respect to other Adriatic towns. During the sixteenth century in particular, noblemen built summer residences outside of the town, all over the island of Hvar as well as on Vis. Since they spent there most of the year, their comfortable Gothic houses and palaces were quite sufficient for the periods when they stayed in town. For this reason, the Gothic building phase remained very well preserved within the town walls, in contrast to other parts of town, which are dominated by the Renaissance/Baroque building style.

The author concludes with the description of several characteristic Gothic palaces and architectural elements and the observation that the preserved Gothic architecture of Hvar represents a very important art-historical entity within the framework of Croatian medieval urbanism on the Adriatic.



Konrad von Grünenberg, Veduta Hvara iz 1486. g.



I. Štambuk, Proporcije pročelja tzv. palače Hektorović



Gornja palača Paladinić



Dio zapadnog pročelja kuće Novak

Pročelje palače de Magistris, danas Tudor
Pročelje kuće biskupa T. Tomasinija
Gornji dio bifore iz kuće Gazarović



Palača Paladinić na Trgu

